

RYGJAVERN

NR.3 - 2018 - 43.ÅRGANG | UTGITT AV NATURVERNFORBUNDET I ROGALAND

NÅ SKAL VI VERNE MER NATUR I ROGALAND

Vern av natur har nesten stått stille i Rogaland i dette århundret. Mindre enn ti prosent av fylkets 169 verneområder er vernet siden år 2000. Blant disse er Hålandsdalen (bildet) naturreservat i Suldal som ble vernet i 2013 og utvidet i 2016. Nå har klima- og miljøminister Ola Elvestuen gitt fylkesmennene i oppdrag å kartlegge truet natur og artsmangfold med sikte på vern etter naturmangfoldloven.

Mer på side 6, 7, 8 og 9.

RYGJAVERN

NUMMER 3 - 2018 - 43. ÅRGANG

Redaksjonen avsluttet 29. november
Viderebruk av stoff er tillatt ved kildehenvisning

REDAKSJON Erik Thoring (ansv),
Gunnarshaug Trykkeri (layout)
UTGIVER Naturvernforbundet i Rogaland
OPPLAG 1500
TRYKK Gunnarshaug Trykkeri
PAPIR Cyclus Offset 100g.
Papiret er produsert av
100% returfibres.

 Naturvernforbundet
i Rogaland

Kontoret er vanligvis bemannet mellom
kl.09 og kl.16 alle dager.

ORG.NR. 971 339 993
BESØKSADR Mostun, Henrik Ibsensgt 59
POSTADR Pb. 441, 4002 Stavanger
TELEFON 51 52 88 11
E-POST rogaland@naturvernforbundet.no
INTERNETT naturvernforbundet.no/rogaland
BANKGIRO 1503.80.05879
GIVERKONTO 3201.41.63327

DAGLIG LEDER

Erik Thoring, tlf 51 52 88 11/ 416 83 238

STYRELEDER

Hallgeir Langeland, tlf: 930 63 633

LOKALLAG OG KONTAKTER:

Haugalandet: Ineke de Rezende, tlf. 982 95 147
Strand: Egil Tjensvold, tlf. 51 74 75 20
Nord-Jæren: Erik Thoring, tlf: 51 89 06 90
Naturstudentene ved UiS: Jasmin Alimari.
Tlf 479 49 451

MEDLEMSKAP

Medlemskap kan tegnes på Mostun natursenter
eller på naturvernforbundet.no/medlem

Utstillinger og økologisk kafe åpne søndager
kl 12-15 og torsdager kl. 17-20.

Utleie av Inge Steenslands Hus se www.mostun.no
eller telefon 905 52 579/51 52 88 11.

INTERNETT Facebook: Mostun natursenter
og www.mostun.no

Besøkscenter våtmark Jæren

BESØKSADR Mostun natursenter,
Henrik Ibsensgate 59, 4021 Stavanger
NATURVEILEDER

Heidi Goa, tlf 977 12 253

E-POST post@bvj.no

INTERNETT Facebook: Besøkscenter
våtmark Jæren og www.bvj.no

MILJØAGENTENE I STAVANGER:

Live Henrikke Knudsen, tlf 909 67 547
livehenrikke@mac.com

ROGALAND NATUR OG UNGDOM:

Perla Kamilla Eyvarsdotir, tlf. 970 19 376

Kristine (f.h.), Steinar og Ineke skal få i gang det nystiftede lokallaget på Haugalandet. Erik Thoring deltok fra fylkeslaget. Foto: Randi Alsos.

Haugalandet har fått lokallag

Naturvernforbundet har ikke hatt lokallag på Haugalandet siden Haugaland Naturvern la inn årene tidlig på 1980-tallet. Nå er vi i gang igjen og våre 130 medlemmer på Karmøy, Haugesund og Tysvær kan glede seg. Ineke de Rezende fra Norheim står i spissen for Naturvernforbundet Haugalandet. Lokallaget har opprettet en Facebookgruppe der medlemmer og interesserte kan holde seg oppdatert om saker og aktiviteter.

Lokallaget deltar også i Forum for Natur og Friluftsliv på Haugalandet som er et viktig samlingsted for regionens naturvern- og friluftsansjoner.

Onsdag 30. januar arrangerer lokallaget foredrag om fremmede arter i samarbeid med Miljøsamrådet Haugalandet. Dit kommer generalsekretæren i Sabima, Christian Steel. Informasjon om tid og sted kommer snart. Se flere detaljer på side 16.

Praksiselever og turgruppe

I løpet av året som har gått har vi satset på ulike aktiviteter for å legge til rette for økt integrering i organisasjonen. Vi samarbeider med både Stavanger Røde Kors, Flyktningseksjonen og Johannes Læringscenter.

Vi har arrangert turer til Marøy, sommerskole på Orre og tur rundt Mosvatnet i kråketimen. Gjennom prosjektet har vi rekruttert nye frivillige både til dugnadene på Marøy og som hjelpere på arrangementer på Mostun. Ikke minst har vi i høst hatt 2 praksiselever fra Johannes Læringscenter i sving her på Mostun natursenter.

Mohannad Hawoot jobbet som fliselegger og dekoratør i Syria, og Omar Masini er en dyktig steinhogger fra hjemlandet. Mohannad og Omar har bistått med variert, praktisk arbeid både her på natursenteret, på Marøy og de har vært med til Friluftshuset

Orre får å hjelpe skoleklasser med humlekassesnekring. En av de første jobbene de fikk var å hesje, og det flotte resultatet ses på bildet!

Omar og Mohannad har aldri drevet med hesjing før. Men min litt hjelp fra kompetente turgåere ble hesja på Mostun en pryd for øyet.

Fugl og ku på Herdla

Visste du at Hordaland har noe som kan ligne på en liten bit av slettelandskapet på Jæren? Det dreier seg om øya Herdla lengst nord på Askøy. Her var det en tysk flyplass under krigen, nå blir den store grønne sletta beita av en stor flokk storfe fra fylkets største gård. Herdla er samtidig naturreservat med to fugletårn, turveier og naturinformasjon på Herdla museum. Fylkesmannen i Hordaland tar godt vare på det unike fuglelivsområdet. Her blir det gjort flere tiltak for å forbedre de

naturgitte forholdene for trekkende og overvintrende våtmarksfugl. I høst har en gruppe ansatte i fylkeslaget vært på tur til Herdla guidet av assisterende fylkesmiljøvernsjef Stein Byrkjeland. Hordalands viktigste våtmarksområde skal bli enda bedre for trekkende og overvintrende fugl samtidig som jordbruksdriften opprettholdes og publikum får tilgang til gode naturopplevelser.

Fylkeslagets ansatte på studietur til Herdla. F.v. Sissel Norheim, Laila Fossan, Erik Thioring og Halvard Josefsen. Foto: Stein Byrkjeland.

Hurra for Lysebotn II

Det er ikke hverdagskost at Naturvernforbundet jubler for en vannkraftutbygging.

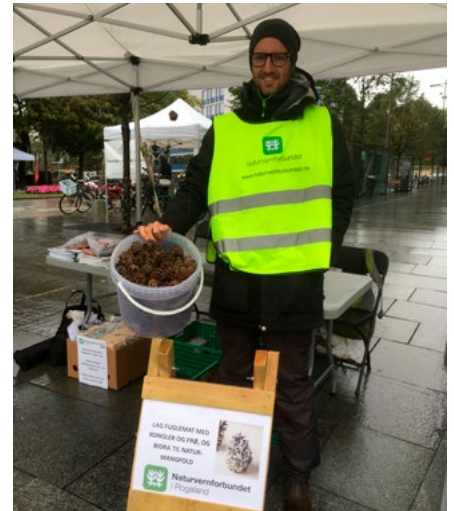
I tilfelle Lysebotn II kan vi trygt gjøre et unntak. Lyse har bygd en ny kraftstasjon dypt inne i fjellet som utnytter eksisterende vannkraftmagasinene. Det har gitt en ekstra produksjonsgevinst på hele 190 GWh og uten at det er gjort nye inngrep i naturen. Riktignok vil magasinene kunne gå raskere opp og ned til en viss ulempe for friluftslivet. Men i forhold til ny vannkraftutbygging er dette alternativet langt å foretrekke.

Daglig leder representerte Naturvernforbundet på den høytidlige åpningen mandag 17. september der statsminister Erna Solberg trykket på

startknappen, applaudert av et stort knippe politikere og næringslivsfolk.

Statsminister Erna Solberg startet det nye kraftverket i Lysebotn.

Håkon går fra produksjon av fuglemat til produksjon av tekster.

Håkon takker av

Håkon Fossmark gir seg etter fire år på Mostun.

Han har startet som tekstforfatter hos Impress Publiserings og har også takket ja til å stå på fjerdeplass på kommunevalglista til Stavanger MDG. På Mostun har Håkon hatt prosjektansvaret ved byggingen av Inge Steenslands Hus, i tillegg til en drøss andre oppgaver i en organisasjon der begrepet mangesysleri har en mening. Vi takker Håkon for en strålende innsats og ønsker han til lykke med sitt videre engasjement.

Sissel Norheim er vår «nye Håkon». Hun har ansvaret for alt som gjelder Inge Steenslands Hus, det vil si en etter hvert omfattende utleievirksomhet og drift av kafe og utstilling. Sissel har bakgrunn fra blant annet Røde Kors og Maersk Oil og har en nøkkelrolle i vårt arbeid med integrering av flyktninger og innvandrere.

Også på undervisningsfronten er det bytte på gang. Rakel Alvestad går ut i fødselspermisjon i desember og Heidi Bjerga er ansatt som hennes vikar. Heidi bor på Storhaug og er lærer på Bore ungdomsskole i Klepp. Hun starter opp for fullt fra 1. februar.

Miljøsøndag i øs pøs

Naturvernforbundet deltok for første gang på kommunens årlige miljøsøndag 16 september. Vi kan vel trygt si at arrangementet regnet bort og at oppslutningen var preget av det. Men noen våte sjeler var innom forbundets stand der produksjon av fuglemat sto på dagsorden.

Naturvernforbundet inntar Haugalandet!

På Bokn ser ein ikkje kystlyngheia for berre sitkagran. Arbeidet med å fjerna den framande artar starta med ryddedugnad i haust.

Det har vært mykje aktivitet i regi av Naturvernforbundet på Haugalandet i haust. Haugalandet har fått sitt eige lokallag og har me hatt fleire vellykka arrangement.

22.september deltok me på den nasjonale Pøbelgrandugnaden som er eit samarbeid

mellom Norsk Botanisk Forening, Sabima, Naturvernforbundet og WWF Verdens naturfond. Me inviterte til dugnad i Bokn kommune og med motorsager og hagesakser gjekk me vår kvasse fiende, sitkagrana, imøte. Eit stort område vart rydda, og ein kjempe innsats vart lagt ned. Det vert ny dugnad i september 2019, og

det står (diverre) nok pøblar igjen, heng deg på!

Under årets Forskernatta i Haugesund stod marin forsøpling på agendaen ved Gamle Slakthuset Allaktivitetshus i Haugesund. Under forskernatta vart det laga flotte plakatar om temaet før me laga ein over 2 meter lang fisk som fekk magen sin fylt med søppel plukka langs Haugalandskysten. Dagen etter var heile storsalen dekkja til tøynettverkstad for store og små. Me gler oss over at dei nydelege dekorerte tøynetta erstattar nokre av dei ,i snitt, 180 bæreposane i plast som kvar av oss nyttar i løpet av eit år.

I haustferien handla det om fuglar på biblioteka i Haugesund, Karmøy og Tysvær. Det går mot vinter og saman med naturveileidar vart det laga fuglekassar og vinterfôr til våre fjørkledd vener. Dyktige unge snekrar kan no sjå framimot å få fjørkledd leigetakerar i fuglekassane sine til våren, og allereie no kan fuglane ha glede av kassane til å søkje ly i om vinteren.

Naturveileidar Raket Alvestad saman med ungar som dekorerte ei strand med plastsøppel. Det skjedde på Gamle Slakthuset i Haugesund i haust.

Tore Næss (f.v.), Lisbeth Dreyer og Arnodd Håpnes begeistret et stort punlikum i Haugesund og Stavanger med tema om trær.

Trær gleder og engasjerer

Trær gleder og irriterer. Mest det første. Og det var gleden ved trær som var tema da Miljøsamrådet Haugalandet og Naturvernforbundet inviterte til helaften onsdag 11. september i Lille Maritim i Haugesund. Folk strømmet til for å høre forfatterne Arnodd Håpnes og Lisbeth Dreyer samt treeksperten Tore Næss fra Oslo kommune. Dagen derpå forflyttet trekløveret seg til Stavanger der de holdt fagsamling for planleggere og helaften på Mostun om kvelden. 162 deltakere på to dager vitner om stor folkelig interesse for trær i landets minste skogfylke!

Hytte i strandsonen

Naturvernforbundet er kritisk til at byggeadministrasjonen i Sandnes kommune har tillatt bygging av en ny hytte i strandsonen på Hogstadholmen i Lutsivassdraget.

Vassdraget er varig vernet mot kraftutbygging, det er generelt forbud mot bygging i strandsonen og Lutsivassdraget er et regionalt viktig friluftsområde. Likevel ble det gitt dispensasjon fra alle regler og uten at tiltaket ble vurdert i forhold til friluftslivsverdiene. Hytta er oppført og eier har privatisert arealet mellom hytta og vannflaten. Flere Sandnespolitikere har reagert på saken og den er ikke avsluttet.

Oppleve den nære naturen frå sofaen? Klart du kan!

Me har utvikla to flotte naturbasar kor du kan tileigne deg informasjon rundt naturområda på Jæren og artane som bur her - utan å reise deg frå sofaen.

Det finst ein base med alt du treng å vite om Mosvatnet, og ein for Jæren våtmarkssystem. Basane finn du på internett ved å gå inn på mosvatnet.no og ramsar.kvasshheim-friluftsfyr.no. Finn du ditt neste turmål her kan du med det same sjå ferdselsreglane som gjeld i dei ulike verneområda. Bra for deg og bra for naturen!

På Orre og Kvasshheim har det i haust handla om humler, marin forsøpling og trekkfuglar. Nysgjerrige 1. klassingar frå Time, Klepp og Hå fekk sjå levande humlebol og fekk bygge seg kvar sine humlekassar under humleundervisninga på Orre. Opplegget var gjennomført i eit samarbeid med Lyse.

JÆREN VÅTMARKSSYSTEM

Jæren våtmarkssystem er en samlebetegnelse for 23 våtmarker på Jæren med internasjonal status som Ramsar-område. Våtmarkene er verna etter naturmangfoldloven og består av innsjøer, myrer og gruntvannsområder i sjø.

Mykje spanande informasjon på naturdatabasen om Jæren våtmarkssystem/RAMSAR. Klink deg inn på: <http://ramsar.kvasshheim-friluftsfyr.no/>

Kjempepringfrø – vakker og uønsket i norsk natur. Foto: Anne Elisabeth Carlsen.

Vakker og uønsket

Du har kanskje sett den, kjempepringfrø. En stor flott ett-årig plante med store røde beger. Opprinnelige introdusert som hageplante, som har spredt seg i naturen og representerer en stor trussel mot annen, naturlig vegetasjon. Planten har stått på Artsdatbankens svarteliste siden 2007 og har stort spredningspotensiale. De siste to årene har Naturvernforbundet og fylkesmannen sammen med Natureco AS bidratt med å kartlegge plantens

utbredelse og i tillegg fjernet den fra verneområder og andre steder. Viktigst av alt har vært å kartlegge forekomstene av planten i Rogaland med hjelp fra publikum på sosiale medier. De registrerte funnene har deretter blitt bekjempet. Kjempepringfrø har frø som ved berøring kan sprette 6-7 meter av gårde. Det er derfor viktig at den ikke får anledning til å frø seg og at plantene blir dumpet i restavfall og ikke i komposten.

Mer truet natur skal vernes

Norsk natur trenger bedre beskyttelse, har Stortinget bestemt. Nå starter fylkesmennene arbeidet med å kartlegge truet natur og naturtyper som ikke har godt nok vern.

- Dette er en viktig milepæl i arbeidet med å ta vare på verdifull natur i Norge for framtidige generasjoner, sier klima- og miljøminister Ola Elvestuen (V).

- Vi må først ha en helhetlig oversikt over potensielle områder i de ulike fylkene. Deretter vil vi beslutte hvilke av disse vi vil starte en formell verneplanprosess for, sier Ola Elvestuen.

Målet er at det supplerende vernet skal dekke mangler i de eksisterende verneområdene. Det kan være aktuelt både med nye verneområder, utvidelse av eksisterende områder og eventuelt endre vernekategori.

Ryggmyra i Randaberg er en truet naturtype som er overmoden for vern.

- Dette er altså ikke en oppstart av selve verneplanprosessen, men et arbeid for å skaffe oversikt over områder som kan være aktuelle for supplerende vern, sier klima- og miljøministeren.

Fylkesmennenes oversikt over arealer som kan være aktuelle for

vern, kan omfatte vernekategoriene nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat og biotopvern. Arbeidet med suppleringsvernet vil ikke omfatte skogvern og marint vern som fortsetter som egne prosesser.

Kjerag er truet

Er de private, organiserte arrangementene på Kjerag i samsvar med vernebestemmelsene for Fra fjordheiane landskapsvernområde?

Naturvernforbundet mener det skjer en forstyrrende privatisering av det berømte fjellplatået fra ulike aktiviteter, først og fremst basehopping. Forbundet skriver til verneområdestyret at dispensasjonsregimet har gått for langt og at det føres for lite tilsyn med området. Områdets uberørthet er truet og naturopplevelsen for turgåere blir svekket av aktivitetene, lovlig og ulovlig.

Steinbrudd ved Jørpeland fikk pålegg

Naturvernforbundet i Strand varslet myndighetene om mulig ulovlig deponi samt forurensende drift av Dalen pukkverk utenfor Jørpeland. Nå har Strand kommunen pålagt virksomhetens eier, Stangeland Maskin en rekke tiltak.

Etter et tilsyn påviste kommunen en lang rekke feil og mangler i steinbruddet. Disse forholdene må rettes innen 1. desember 2018:

1. Etablert massedeponi i strid med PBL §20-1 bokstav k. Det er etablert massedeponi uten søknad og tillatelse.
2. Avfall er håndtert i strid med Forurensningsl. § 7. Det er synlig avfall i massedeponiet (plast, betong, asfalt, metall, gummi, plastarmeringsfiber). Avfallet kan se ut som om stammer fra ulike anleggsoppdrag, og ligger blandet inn i de rene massene. Det er sannsynlig at det også er avfall inne i fyllingen.

3. Lagring av asfalt i strid med Forurensningsl. § 11. Lagring av asfalt i steinbruddet uten tillatelse. Tillatelse gis av Fylkesmannen.
4. Avrenning fra deponiet er håndtert i strid med Forurensningsl. § 7. Finstoff fra massedeponiet blir vasket ut og renner ukontrollert ut i terreng / vassdrag.

Pukkverket på Dalen ved Jørpeland lagrer asfalt uten tillatelse.

Vipeseier i Time

Vipene på Mossigemarkene i Time kommune, kan se framtida lysere i møte. Fylkesmannen tillater ikke nydyrking av en av de beste vipelokalitetene i kommunen.

Det skjer etter at Norsk ornitologisk forening, Rogaland og Naturvernforbundet påklaget et vedtak gjort av politikerne i Time. Rådmannen i kommunen tok parti med vipene, men det gjorde ikke politikerflertallet. De ga bonden tillatelse til å dyrke 17 dekar fuktig innmarksbeite der det i 2014 hekket 20 par vipere.

Klagen fra organisasjonene ble avvist av politikerne fra kommunen som har vipe i kommunevåpenet og som ved tidligere anledninger har uttrykt stor omsorg for vipene. Men det er bare verbalt. Når det kommer til stykket er vipene likevel ikke mye verdt.

Fylkesmannen er vipes reddende engel. Nydyrkingstillatelsen er kjent ugyldig og vipene kan se våren på Mossige lyst i møte.

Vipebestanden på Jæren er nesten halvert de siste 30 åra. I andre kommuner i fylket har den vakre vadefuglen i jordbrukslandskapet forsvunnet helt. Så ille har det gått med vipa at den nå står

Vipene beholder sitt hekkeområde på Mossigemyrene i Time. Foto: Roy Mangernesnes

på rødlista som sterkt truet. Det må være et mål å få vipa ut av rødlista. Skal det skje må bøndene og lokalpolitikere stille

opp for vipa og ikke gjøre sitt beste for å utrydde den.

Karmøyveg til regjeringen

Striden om bygging av ny omkjøringsveg ved Åkra på Karmøy har blitt en nasjonal sak. Det er stilt spørsmål i stortinget, naturvernorganisasjonene har hatt møte med departementene og lokalt raser debatten.

Flere partier på Karmøy trekker nå sin støtte til vegen som koster minst 700 millioner kroner og som skal bompengefinansieres. Frp Karmøy var først ut og nå har også Venstre snudd. Kommunaldepartementet skal i nær framtid bestemme seg for om vedtaket skal opprettholdes eller trekkes tilbake. Sivilombudsmannen har etter klage fra naturvernorganisasjoner og grunneiere konkludert med at vedtaket ikke er gyldig fordi bestemmelsene i naturmangofldloven ikke er fulgt.

Omkjøringsvegen vil ha negativ effektivt på truede arter som vipe, åkerrikse, hubro og andre bakkehekkende

Representanter fra Naturvernforbundet, Natur og Ungdom, Sabima og NOF møtte den politiske ledelsen i Kommunaldepartementet og Klima- og miljødepartementet der omkjøringsvegen på Åkra sto på dagsorden.

arter. Den går gjennom kystheilandskap, medfører tap av ca 100 dekar dyrka jord

og vil ligge like i nærheten av Heiavatn naturreservat.

Naturvern i 90 år – hva var resultatet?

Naturvern har aldri stått sterkt i Rogaland. Det er entreprenørene og sterke landbruksinteresser som har rådd grunnen i mye av arealpolitikken. .

Allerede i siste halvdel av 1800-tallet startet arbeidet med å bryte nytt land og omgjøre myrer, lyngheier og innsjøer til jordbruksland. Forholdene lå til rette for det. Grunne innsjøer på Jærens sletteland kunne tappes ut og tørrlegges ved å bygge kanaler til sjø eller elv. Myndighetene spilte på lag. En voksende befolkning i byene hadde bruk for maten jordbruket kunne levere.

I løpet av 100 år er jærlandskapet blitt et monotont agrarlandskap. Det fins bare få og små rester igjen av det opprinnelige kulturlandskapet på Jæren.

80 prosent utbygd

Ved inngangen til 1900-tallet var det industribyggerne som visste å utnytte fylkets naturressurser. I de bratte fjordene og dalene løp det vannrike elver og bekker fra Ryfylkes fjellplatå. Det startet med byggingen av smelteverk i Sauda fra 1915 og fortsatte med etableringen av Hydro sitt aluminiumsverk på Karmøy i 1963. Smelteverkene trengte mye elektrisitet og det ble hentet fra store vannkraftutbygginger i fjellene i Sauda, Røldal og Suldal.

I 40 års perioden 1950 til 1990 ble det

dessuten gjennomført massive kraftutbygginger i Ryfylke og Sirdal i regi av kraftselskapene Lyse, Sira-Kvina og Statkraft (Ulla-Førre).

Entreprenørfylket

I løpet av 80 år er om lag 80 prosent av vannkraftressursene i Rogaland utbygd. 16 vassdrag er varig vernet mot kraftutbygging. Flere av dem, blant annet jærelvene, har aldri vært aktuelle for kraftutbygging.

Kraftutbyggingene har skjedd med bred politisk og folkelig støtte. Norge skulle inn i industrialderen og vannkrafta var motoren i byggingen av det nye landet. Et fåtall vassdragsverner i Naturvernforbundet og dels i Turistforeningen reiste kritiske innvendinger til flere av utbyggingene. Men til liten nytte. Vassdragsvernerne har hatt lite politisk gjennomslag og lav støtte i befolkningen.

Naturvern pionerene

Derfor er det vanskelig å få øye på naturvern pionerene i Rogaland. De har vært få og har i liten grad evnet å mobilisere folkelig motstand mot naturødeleggelser.

En av de mest markante naturvernerne i Rogaland var Ole Isaksen (f. 1868). Han stiftet Rogaland Naturfredningsforening i 1928 og var dets formann i ti år. Isaksen var særlig opptatt av fornminner og la ned et imponerende arbeid med å sikre og

restaurere gravhauger og andre historiske minnesmerker.

Mindre markant var ikke Isaksens arvtaker, Anders Bernhoft Osa (f. 1897). Zoologen fra Stavanger Museum var først og fremst fuglevenn og sto bak en lange rekke tidsbegrensete fredninger av viktige fuglelivsområder, deriblant Børaunen, Smokkevatn og øyer utenfor Nedstrand. Det var snakk om frivillige avtaler inngått med grunneiere.

Svak verneinteresse

Allerede tidlig på 1930-tallet så naturfredningsforeningen behovet for å verne "et stykke av det gamle Jæren". Myrer, tjern og lynghei ble i økende tempo lagt under ploget og det landskapet som dikteren Arne Garborg beskrev i flere av sine bøker var i ferd med å bli historie. Det var ingen politisk interesse for å verne natur og derfor forsøkte foreningen i flere tiår å kjøpe et stykke gammel jærnatur. Det førte ikke fram.

Vekkelse på 1970-tallet

Kraftutbyggingene hadde da pågått i flere ti-år uten synlig organisert motstand. Selv ikke de store inngrepene som kom med Røldal/Suldal-utbyggingene møtte særlig motbør. Det var først da Statkraft i første halvdel av 1970-tallet la fram sine planer for en hardhendt utnyttelse av vann og vassdrag i Suldal og Hjelmeland at mot-

Rogalands første naturreservat ble opprettet på Grudavatn i Klepp i 1974. Foto: Martius Harlem

Hyttevatnet og turisthytta Lysebu forsvant i Svartevassmagasinet som Sira-Kvina kraftselskap bygde på 1970-tallet. Foto: Kjell Helle Olsen

standen kom til syne. Rogaland Naturvern (tidligere Rogaland naturfredningsforening) mobiliserte og fikk med seg engasjerte naturvernere i Suldal kommune.

På dette tidspunkt var det knapt noen offentlig instans som ivaretok naturverninteressene. Fylkesmannens miljøvernvedlegg ble først opprettet i 1982.

I kampen for en redusert Ulla-Førreutbygging sto Asbjørn Simonsen, Rolv Egelandsdal, Kjell Helle Olsen og Per Frøyland Pallesen. Firkløveret fikk ikke støtte for en mer moderat utbygging, men fikk redusert inngrep i viktige fjellområder. Dyraheio, Kvanndalen, Holmevassåna, Lusaheia og Vormedalsheia ble seinere vernet.

”Natur vi må verne”

I 1985 utgir Stavanger Turistforening heftet ”Natur vi må verne”. Per Frøyland Pallesen som på det tidspunktet var naturvernkonsulent i fylkeskommunen oppsummerte naturvernets status i Rogaland slik:

”Etter andre verdenskrig har vi bygget ned om lag dobbelt så mye arealer som i all tidligere historie. Det er forbausende for de fleste. Særlig fordi vi ikke så lett oppfatter de langsiktige virkningene av de mange mindre skritt, år for år, som kanskje alene ikke virker så foruroligende. Det er først når vi legger noen tiårs-perspektiv på resultatene at vi for alvor kan fatte rekkevidden av utviklingen. Vi må derfor får

Vipene er sterkt truet, og blir ikke reddet av verneområdene. De fleste vipene hekker i bondens kulturlandskap. Foto: Kjell Mjølnes

betydelig fortgang i arbeidet med vern av de arealer og de ressurser som vi har plikt til å overlevere ettertiden.”

Frustrasjon

I 1985 da heftet ble utgitt var det ikke opprettet noe verneområde i heiene i Rogaland. Bare to prosent av vassdragene var vernet mens landsgjennomsnittet var 14 prosent. Verdifulle myrer på Jæren som var truet av total utryddelse, hadde heller ingen form for vern. Det var ikke vanskelig å forstå Pallesens frustrasjon.

Men så løsnest det. I de neste 15 årene fikk Rogaland landet vern av våtmarker, barskog, myrer og sju landskapsvernområder i høgfjellet. Sju nye vassdrag vernet mot kraftutbygging kom i en fjerde verneplan i 1993.

Rogaland kom seint, men godt. I 2018 er over 17 prosent av landarealet i Rogaland vernet etter naturmangfoldloven. Det meste er imidlertid høyhei. I de produktive og artsrike områdene i låglandet er det kun små og marginale verneområder.

Områdevern ikke nok

Så kunne man si at vernejobben er gjort og at viktige mål er oppfylt. Slik er det dessverre ikke. Hva som skjer i de 84 prosent av Rogaland som ikke har vernestatus er helt avgjørende for artenes overlevelse. Svært mange arter som er truet av utryddelse lever utenfor verneområdene. Følgelig er det arealforvaltningen som skjer i kommunene som på sikt har størst betydning for naturmangfoldet.

For å ta et eksempel: I rødlista over truede arter fra 2015 ble vipa flyttet opp til kategorien sterkt truet. Vipa er i liten grad beskyttet av verneområder. Den lever sitt liv i jordbrukslandskapet og er avhengig av bondens gjøren og laden.

Vår egen eksistens

Alle menneskelige inngrep og aktiviteter i naturen har en konsekvens for naturmangfoldet. Konsekvensen kan være liten

Naturvern i Rogaland – kort og godt

- Mossige er det minste av Rogalands 121 naturreservater. Bare fattige 12 dekar måler skogreservatet i Time- ikke større enn snauet to fotballbaner.
- Rogalands største naturreservat finner vi i Suldal. Det er Strandaliane ved Suldalsvatnet på hel 11 300 dekar.
- Finnøy er Rogalands største naturvernkommune målt i antall verneområder. Kommunen har 13 naturreservater, ett fuglefredningsområde og ett naturminne.
- Bjerkreim er den minste vernekommunen, med bare ett naturreservat, Foreknuten. På de neste plassene følger Bokn med to verneområder og Kvitsøy med tre.
- Grudavatn i Klepp var det første naturreservatet i Rogaland, vernet i 1974. I 1977 kom fylkets første landskapsvernområde, nemlig Jærestrendene.
- Det første vernevedtaket i Rogaland ble gjort i 1923 da Ruggesteinen i Sokndal fikk sitt fredningsskilt som naturminne. Vernevedtaket gjelder fortsatt, men nå forankret i naturmangfoldloven.
- Over 70 prosent av dagens 169 verneområder ble vernet i 20-årsperioden fra 1980 til 2000. Fra 2000 til 2018 er det bare opprettet 15 nye verneområder.

om man går varsomt fram og tar hensyn til kjent artskunnskap og innhenter kunnskap som mangler. I motsatt fall kan konsekvensene være sterkt negative, direkte og indirekte.

Det er summen av enkelthandlinger og bit for bit inngrep som på sikt kan føre til kollaps i økosystemer og varig tap av arts- mangfold. Derfor står kampen om artenes overlevelse i de hundrevis, for ikke å si tusenvis, av små og litt større beslutninger som blir gjort hver dag av statlige organer og kommuner over hele landet.

(Artikkelen er et forkortet og redigert utdrag fra boka «Smykkene i rogalandsnaturen», Freke forlag, Stavanger 2018. Forfatter: Erik Thoring)

Rensefisk kan heller ikke redde oppdretts

Den siste tiden har oppdrettsnæringens bruk av hydrogenperoksid som avlusningsmiddel fått mye negativ oppmerksomhet. Ulovlig dumping fra brønnbåter midt i sårbare gytefelt, samt forskning som beviser at reker og krill dør selv ved eksponering av svært lave konsentrasjoner av middelet er noe av det som har kommet frem.

Når vi i tillegg vet at bruken av hydrogenperoksid har vært dalende over flere år fordi lakselusen holder på å utvikle resistens mot middelet, frykter Naturvernforbundet at den omstridte bruken av såkalt «rensefisk» kommer til å øke massivt i tiden som kommer.

Luseproblemet har blitt et mangehodet troll for oppdrettsnæringen; hogger du av ett hode dukker det straks opp to nye. Høyt forbruk av hydrogenperoksid skapte resistente lus og forårsaker massedød av krill og reker i nærheten. Å spyle fisken med lunkent ferskvann virket som en god idé, men dreper ofte både lusen og fisken, og svinnet er av og til ekstremt. Så fant noen ut at enkelte fiskearter som bergnebb, berggyllt, blåstål og små rognkjeks gjerne plukker og spiser lus av laksen. «La oss kalle dem rensefisk!»

Ved optimale forhold og frisk rensefisk, er det funnet flere hundre lus i magen på disse. Oppdrettere som legger forholdene godt til rette for rensefisk, kan i mange tilfeller slippe å bruke andre metoder for avlusning. Dette høres jo vel og bra ut; Metoden er i seg selv biologisk uten bruk

av kjemikalier eller medisiner, og bransjen selv omtaler den gjerne som «økologisk», men den har en rekke andre svært negative effekter som gjør at metoden ikke er skalerbar til å dekke det massive behovet til næringen:

Overfiske: Fiske etter bergnebb, berggyllt, grønngyllt, grasgyllt, blåstål og rognkjeks har eksplodert som næring de siste årene. I 2017 ble det, ifølge Havforskningsinstituttet, registrert uttak på 28 millioner ville leppefisk. Dette er 10 millioner mer enn forskerne anbefalte. Det drives intensivt fiske som resulterer i at fiskerne stadig må flytte seg til nye områder, hvor de fisker «ned» bestanden, før de igjen søker nye «jomfruelige» grunner å legge rusene sine.

Økologisk ubalanse: Slike plutselige drastiske endringer i det biologiske mangfoldet som overfisket står for vil sannsynligvis ha negative konsekvenser hele økosystemet den er en del av. Leppefisk er mat for en rekke større rovfisk som torsk, sei og lyr samt en del sjøfugl. Forsvinner leppefisk på grunn av overfiske, forsvinner maten til de andre artene. Samtidig vet vi at leppefisk beiter aktivt på bunnfloraen. Uten leppefisken vil man kunne oppleve en gjengroing og tap av biologisk mangfold likt det man ser på land der beitedyrene forsvinner.

Dyrevelferd: Når leppefisk settes inn i et oppdrettsanlegg, settes den inn i et helt unaturlig og fremmed miljø. Leppefisk må for eksempel sove. Når den skal sove i sitt naturlige miljø, kiler den seg

Lakselusa trives godt i merder der laksen står tett og smittepresset er

inn i fjellsprekker, mellom steiner eller i festeorganene til taren. I en oppdrettsmerd er det tradisjonelt ikke mulighet for dette, og fisken vil ikke ha noe sted å sove. Den blir stresset av mangel på søvn, forståelig nok, og dør. Ved dårlig tilrettelegging i merdene samt manglende rutiner og tiltak hos oppdretterne kan mye av fisken dø i løpet av uker.

Oppdrett av rensefisk: Det meste av rognkjeks som benyttes i oppdrettsanlegg er også selv oppdrettet. Men rognkjeksoppdrett er heller ikke uproblematisk, og også den blir syk og dør i anleggene. Høy tetthet av verter gir bedre vilkår for bakterier og virus som gir sykdom hos rognkjeks, og man har de siste årene sett mer til den samme problematikken man sliter med i lakseoppdrett.

Dømt til døden: Rensefisk som skades under fangst får ofte skjelltap – med påfølgende infeksjon og soppangrep og den vil dø i løpet av noen uker. Fisken kan også skades i merden av spyling, lusemiddel og andre driftsrutiner. Stress og skader gjør at rensefiskene er utsatt for ulike sykdommer. Livet til en rensefisk blir uansett svært kort: En vill berggyllt kan bli 25 år gammel, men som rensefisk overlever den max en syklus – når laksen slaktes ut, slakter de ut rensefisken og.

Mangelfull forskning: Kommersiell fiske og oppdrett av rensefisk er satt i gang uten nok forskning og utredning av

Det er flere betenkeligheter ved å bruke rognkjeks og andre leppefisker som rensefisk i oppdrettsmerkene. Foto: Rudolf Svensen

næringen

stort.

konsekvenser. Som så mange ganger tidligere når en starter med noe nytt, er det først fritt frem. Når så problemene melder seg og bekymringene strømmer inn, er det en utrolig seig prosess å få på plass en skikkelig forvaltning, rutiner og regler samt gjøre den nødvendige forskningen på temaet for å kunne ta de rette valgene. Regelen må være at vi forsker først, og fisker etterpå, når gode forvaltningsrutiner er på plass og en vet hva bestandene tåler av fiskepress. (Dette var paradoksalt nok myndighetene ekstremt opptatt av når det gjaldt kongekrabben i Nord-Norge, selv om den var rødlistet og burde vært fjernet før den fikk etablert seg!)

Heller ikke berggylt vil redde oppdrettsnæringen fra den enorme forekomsten av lakselus i fjordene våre. Næringen blir nødt til å ta inn over seg at det står for mye oppdrettsfisk i norske fjorder, og den står for tett. Lakselusepidemien er naturens måte å gi beskjed om at noe er alvorlig galt på. Da kan vi enten ta det til etterretning, og redusere antall oppdrettslaks i fjordene våre – eller så må all norsk oppdrettsfisk inn i lukkede anlegg, slik at vi får kontroll med lus, rømming og utslipp av forrester, laksemøkk og kjemikalier.

En kombinasjon av disse er uten tvil det beste.

Av Hallgeir Langeland, styreleder i Naturvernforbundet i Rogaland og Kjetil Nilsen, styremedlem i Naturvernforbundet i Rogaland

Fire medlemsfordeler i Rogaland

Som medlem i Naturvernforbundet i Rogaland har du fem ekstrafordeler:

1. 5 % rabatt ved leie av Inge Steenslands Hus
2. Fuglekasser, humlekasser og flaggermuskasser til medlemspris kr 150,- (ikke medlem kr 180,-)
3. Gratis inngang på «Natur på torsdag» (Ikke medlem kr 50,-)
4. 25 prosent rabatt på boka «Smykkene i rogalandsnaturen». Ordinær pris 449,-, medlemspris kr 336,-.

Husk det når du skal fornye medlemskontingenten. Det er penger å spare for medlemmene i Rogaland!

Inge Steenslandhus.

Hvordan skal Nye Stavanger løse oppdrettsproblemene?

1. januar 2020 blir Stavanger en stor og viktig oppdrettskommune. Dagens Stavanger har ikke oppdrettsvirksomhet, mens både Rennesøy og Finnøy er store oppdrettskommuner. Nå slås disse sammen.

Vi vet at oppdrettsnæringen er ansvarlig for alvorlige miljøproblemer i Rogaland: Lakselus sprer seg fra oppdrettsanlegg og skader villaks og ørret ofte med dødelig utfall. Oppdrettslaks rømmer og utgjør en genetisk trussel for villaksen. Forrester,

ekskremerter og kjemikalier forurenser fjordene og tar livet av både fisk, reker og andre skalldyr. Ryfylkebassenget og Boknafjorden er populære rekreasjonsområder for Stavanger og Rogalands befolkning. Kan vi akseptere at oppdrettsnæringen får bruke fjordene våre uten at det stilles strenge miljøkrav?

Naturvernforbundet har utfordret partiene i Nye Stavanger til å svare på oppdrettsnæringens utfordringer. Hvilke krav vil partiene stille til en næring som skader almenningen vår?

Nye Stavanger blir en stor oppdrettskommune fra 2020. Hvilke miljøkrav vil partiene stille til næringen? Oppdrettsmerd ved Bjergøy i Sjernarøyane.

«Smykkene i rogalandsnaturen»

25 prosent rabatt til medlemmer i Naturvernforbundet

Butikkpris 449,- - medlemspris 336,-.

Bøkene kan kjøpes og hentes på Mostun natursenter, Henrik Ibsensgate 59 (nabo til Stavanger kunstmuseum).

Forfatter Erik Thoring signerer.

Åpent hver dag fra torsdag 13. desember til og med lørdag 22. desember fra kl 17 til kl. 20.

Åpent søndag 23. desember fra kl 12 til 15.

Naturvernforbundets gavebutikk og kafé er også åpen.

Velkommen!

Boka kan bestilles på erik@rogalandsnaturen.no eller tlf 416 83 238.

Ved postsending kommer et tillegg på kr 120,- Siste pakkeinnlevering før jul er 16 desember.

Julegaver til salgs på Mostun natursenter

PLAKATER 43 x 65 cm

Trekfugler, Vinterfugler, Ugler, Rovfugler

PLAKATER 70 x 100cm

Norskekysten og Nordens trær

200,-

PLYSJFUGLER

MED LYD

120,-

BORDBRIKKER

Blader, sommerfugler, sjøfugl

70,- stk

NATURBØKER

FRA 100,- til 200,-

 **Mostun
natursenter**

FOR HAVETS SKYLD I 40 ÅR

www.nof.no

40
1978

NOFO ivaretar oljevernberedskapen på vegne av operatørselskapene på norsk sokkel.

Vi har som formål å administrere og vedlikeholde en oljevernberedskap som inkluderer personell, utstyr og fartøy. NOFO disponerer over omfattende oljevernressurser for å redusere miljøskade ved eventuelle oljeutslipp fra petroleumsvirksomheten. Dette har vi gjort for havets skyld i 40 år.

REPAIR CAFE

Vil du arrangere en reparasjonskafé?

Finn ut mer på repair-cafe.no

 STAVANGER KOMMUNE

 SANDNES KOMMUNE

hentavfall.no

Har du noe du vil bli kvitt?

Grovavfall og gjenstander til ombruk

Hageavfall

Vi henter!

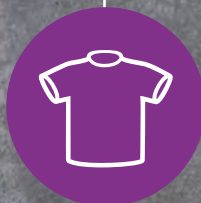
hentavfall.no

Farlig avfall

Glasseballasje

Tøy

STAVANGER KOMMUNE

Hvordan får du dette...

...til å bli denne?

Putt den i denne!

Alle kan trylle!

Alle kan trylle, fordi all glass- og metallemballasje du leverer til gjenvinning blir råmaterialer til nye, fine ting. Takk for at du tryller!

I.V.A.R

Stavanger

Sandnes

Sola

Klepp

Hå

Time

Gjesdal

Randaberg

Rennesøy

Kvitsøy

Avsender:
Rygjavern, pb 441, 4002 Stavanger

Christian Steel, generalsekretær i SABIMA:

Fremmede arter – hvordan truer de norsk natur?

Et stort antall fremmede arter har etablert seg i norsk natur. Enkelte arter representerer en stor trussel mot artsmangfoldet. Parkslirekne, sitkagran, plantanolønn og stillhavsøsters hører til blant de verste. På Haugalandet er ulovlig utsetting av gjedde et problem.

Hva er fremmede arter, hvordan sprer de seg og hva kan gjøres for å bekjempe verstingene? Det er blant spørsmålene Christian Steel besvarer i sitt foredrag

Onsdag 30. januar

Sted: Haugesund, Lille Maritim,
Scandic Maritim Hotel
Tid: Kl 19

Arrangør:

Miljøsamarbeidet Haugesund, Karmøy
og Tysvær kommuner i samarbeid med
Naturvernforbundet Haugalandet

Torsdag 31. januar

Sted: Mostun natursenter, Stavanger
Tid: Kl 19

Arrangementene er støttet av
WWF-Norge og SABIMA

Naturvernforbundet
i Rogaland

